

SEMNIFICAȚIA ȘI INFLUENȚA PROZEI LUI VASILE ALECSANDRI

Doctorand, Cătălina Vicol (Tîrim)

Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

Abstract: The present article aims to discuss and analyze some 19th century writings in our libraries, with the aim of informing the reading public about their existence and valuing them, taking into account the social component of reading, but and the literary value it holds. Reading texts shapes the consciousness of the population consuming a corpus of texts, contributes to the evolution of prejudices, opinions, mentalities that will later form the basis of the formation of literary critical consciousness. The "consumption" of these writings, "unapproved" by literary criticism, develops the fascination for reading, opening the taste for the "scholarly" reading that will follow.

Key words: literature, prose, historical events, historical periods.

Având în vedere contextul social-politic, scrierile secolului al XIX-lea, aflate la o graniță fragilă între traducere, imitație și creație originală, au cunoscut certe progrese, unele fiind "certificate" de critica literară ca aducând un plus de valoare, devenind astfel "glorioase", altele dispărând din atenția cititorilor, dar supraviețuind pe rafturile bibliotecilor, așteptând să reapară pe alte poziții, după secole de uitare, beneficiind astfel de o nouă grilă de lectură.

Articolul de față își propune să aducă în discuție și să analizeze unele scrieri din secolul al XIX - lea aflate în bibliotecile noastre, cu scopul de a informa publicul cititor despre existența acestora și de a le valoriza, luând în considerare componenta socială a lecturii, dar și valoarea literară pe care o deține. Lecturarea textelor modelează conștiința populației consumatoare de un corpus de texte, contribuie la evoluția prejudecăților, opiniilor, mentalităților care vor sta mai târziu la baza formării conștiinței critice literare. „Consumul” acestor scrieri, „neomologate” de critica literară, dezvoltă fascinația pentru lectură, deschizând gustul pentru lectură „cărțurărească” [Cornea, 1972; 110] ce va urma.

De-a lungul vremii, o scriere poate fi receptată diferit întrucât se produc evoluții nu doar la nivelul literaturii, ci și la nivelul modului de lecturarea.

Orice studiu asupra operei unui scriitor trebuie precedat de o biografie a scriitorului cu care alcătuiește un tot.

Cine este autorul operei și de ce a scris-o așa? Condiția este de a nu separa eul empiric, contingent, de eu profund, transcendent. Tot ceea ce scriem să amintesc despre autor, scriem din perspectiva valorii. Dimensiunea vieții unui scriitor este aceea a operei sale. Vocația subordonează totul, iar evenimentele se finalizează de la sine.

Scriitorul și-a dat viața operei sale sau a dat operei sale o viață? [Al. Piru]

Perceput ca un scriitor profesionist, cu un fin simț al umorului, Alecsandri îndrăgește literatura, un domeniu prin intermediul căruia reușea să-și exprime, convingător, sensibilitatea. Începe să devină un scriitor foarte iubit, dar și temut: „, Băgați de seamă, se spunea la ureche, să nu vă pună Alecsandri într-o piesă” . [Nicolescu, 1973: pp. 98-99]

Filosof dublat de un visător, cum se autodefineste spre sfârșitul vieții sale, așezat într-un fotoliu pe verandă, urmărind cu aceeași încântare spiralele zborului cocorilor în "tainicul noian".

Nevoia de lumină și căldură „, lumină aurie care să-mi intre în ochi, și când sunt cu ei închiși, să-mi pătrundă chiar în inimă,, face din Alecsandri „un poet al soarelui,,.

În ceea ce privește coordonatele social-politice și culturale, în istoria omenirii, secolul XIX a „găzduit” importante fenomene politice, ideologice și culturale. Europa a fost “bântuită” de conflicte militare.

Evenimente istorice:

- 1812 - Rusia anexează partea de răsărit a Moldovei (denumită atunci Basarabia);
- 1821 - revoluția lui Tudor Vladimirescu a adus în atenția cancelariilor marilor puteri europene situația din Principatele Dunărene și a determinat Imperiul Otoman să pună capăt domniilor fanariote;
- 1829 - Tratatul de la Adrianopol (războiul ruso - turc) stabilește protectoratul rus asupra Moldovei și Țării Românești;
- 1848 - Revoluția a fost parte a revoluției europene, expresie a procesului de afirmare a națiunii române și a conștiinței naționale. În Moldova a avut caracter pașnic “revolta poezilor”;

- 1859 - unirea Moldovei cu Țara Românească.

Zorii secolului al XIX-lea găseau societatea românească într-o dilemă, ce va deveni cu timpul obsesivă, în oscilația ei perpetuă între Orient și Occident, în tendințele de modernizare și de înlăturare a decalajelor față de societățile moderne ale Europei. Secolele de dominație otomană, alături de peste 100 de ani de fanariotism, au condus la o inerție balcanică și feudală a spiritului public românesc, de care cu greu se putea elibera. Titu Maiorescu considera că, până la 1820, lumea românească era cufundată în „barbaria orientală”, fiind trezită din letargia ei de ideile „Revoluției franceze” care iradiau în toată Europa și erau orientate treptat către cultura și civilizația occidentală [Maiorescu :1874 : 105]

Descoperirea Occidentului este un proces ce se derulează cu rapiditate, semnificativă fiind scrierea lui Dinicu Goleșcu, primul român cu o conștiință europeană asupra realității noastre, „Însemnare a călătoriei mele Constantin Radovici din Golești făcută în 1824, 1825, 1826” [Goleșcu, 1963: pp. 24-27]. Acesta parcurge Occidentul cu amărăciunea întoarcerii într-o societate aflată la polul opus civilizației. Dacă la începutul călătoriei a scris în limba română, după o perioadă de timp a fost nevoit să scrie în limba greacă, întrucât nu existau termeni pentru a denumi anumite lucruri, astfel că propune învățarea limbilor străine, alcătuirea unor lexicoane, traducerea unor cărți și crearea de noi termeni.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea reprezintă, în planul succesiunii generațiilor, trecerea de la boieri cu vestimentație și obiceiuri orientale, anacronice și improprii, la tineri care au studiat în Occident, contaminați de modelul vieții sociale, politice, civice și culturale de acolo, vrând să realizeze o modernizare rapidă a societății românești care evoluase diferit de orbita europeană. Acești tineri, prin programele liberale propuse, au încercat introducerea unor schimbări prin revoluțiile de la 1848 din cele două principate, schimbări eșuate în plan politic și social ca urmare a înfrângerii mișcării revoluționare.

În acest cadru istoric, în literatura română se observă un efort de recuperare a întârzierilor, din ce în ce mai vizibile față de sensibilitatea europeană, ceea ce a dus la receptarea (aproape simultană) a influențelor clasice, iluministe și romantice, într-un sincretism constat de multe ori în opera aceluiași scriitor.

Atât în plan cultural, cât și în literatură, ideile de modernitate au prins contur, prin imitația modelelor culturale occidentale, dar și prin originalitate. După etapa imitațiilor, adaptărilor, traducerilor, intelectualii pașoptiști redescoperă valoarea ideii de originalitate și identitate națională. Programul estetic al romantismului European tocmai aceste idei le promovau: originalitate și identitate.

Folclorul, istoria națională, trecutul istoric, natura, romantismul au fost descoperite de scriitorii români și acest aspect a influențat major originalitatea literaturii române de la 1840. Apariția *Daciei literare* a contribuit la conturarea clară a conceptului de identitate și de conștiință națională a românilor.

Principala trăsătură a literaturii pașoptiste este coexistența curentelor literare, nu numai în opera aceluiași scriitor, ci chiar și în aceeași creație. În rândul tuturor scriitorilor perioadei respective, spiritul romantic s-a amestecat cu elemente ale esteticii clasice. [Popovici, 1969:75] afirmă că în epoca de după 1830, scriitorii oscilează între clasicism și romantism.

În România, istoriile literare vorbesc de incidente clasice la scriitori și nu de curent clasic în sensul celui din literatura franceză. Totuși clasicismul a dominat ultimele decenii ale veacului XVIII până în 1830. Poporul român, datorită istoriei sale, n-a putut crea literatură, fiind nevoit să se apere, fiind asuprit de popoare străine. Primele texte în limba română datează din secolul XVI, iar literatura a constat în traduceri de cărți bisericești și cronici.

Clasicismul promovează o literatură care reflectă societatea de tip feudal, printr-un cult al nobleței aristocratice, al regalității. Natura este doar un cadru exterior, neindividualizat, fiind preferate momentele deosebite din mediul aristocratic sau scene de luptă.

Romantismul apare cu o întârziere de câteva decenii, primele manifestări puternice se simt către 1830. În plan literar, acesta imprimă o stare de spirit efervescentă, rezultantă a luptei de emancipare națională și spirituală, devenită mai puternică după răscoala lui Tudor Vladimirescu.

Scriitorii vremii, proveniți din familii românești boierești, cu educație aleasă, cu funcții administrative în instituțiile statului, au contribuit la afirmarea programului unitar modern național de formare a culturii și a conștiinței național - patriotice.

Concluzionând, perioada pașoptistă (1830-1860) a marcat în spațiul românesc începutul epocii moderne, fiind caracterizată ca un timp al înnoirilor, al căutărilor și al definirilor. Atunci s-au intensificat preocupările oamenilor de cultură orientate, pe de o parte, către conturarea unui specific cultural național,

articulat în valorile lui perene, iar pe de altă parte, către găsirea unor căi de dialog cu celelalte culturi europene, în spiritul deschiderilor specifice epocii. Cuvântul scris, care circula din ce în ce mai mult, a devenit instrumentul principal de afirmare nu numai a unor principii și valori naționale, ci și a unei sensibilități la nou și la schimbare, în toate formele lor de manifestare, într-o epocă în care întreaga Europă parcurgea o vârstă a transformării și a regăsirii în formele noi ale romantismului.

Mesianismul, spiritul revoluționar, implicarea în viața cetății, spiritul critic, conștiința patriotică, sentimentul pionieratului, retorica sinceră, entuziasmul sinergie sunt trăsături particulare ale unor oameni de cultură formați, mulți dintre ei, în universitățile occidentale, precum: Mihail Kogălniceanu, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Matei Millo, Costache Negri (Moldova), Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, C.A. Rosetti (Țara Românească), Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Andrei Mureșanu, Andrei Șaguna, Alexandru Papiu-Ilarian (Transilvania).

Obiectivele pașoptismului românesc depășeau însă sfera strictă a culturii și a literaturii, vizând independența politică a țării, libertatea națională, unirea celor trei provincii românești, dezvoltarea învățământului, a presei, a teatrului, intensificarea traducerilor, facilitarea accesului la educație al cât mai multor tineri.

“Dacia literară” și întreaga mișcare culturală ideologică și literară pe care a generat-o au meritul de a fi pus bazele modernizării culturii românești, într-o epocă în care întreaga Europă era animată de mari frământări și schimbări pe toate planurile vieții sociale. Dacă la începutul secolului românii se aflau „încă în stadiul gramatical și lingvistic al culturii” (Șerban Cioculescu), în timp ce în Occident romantismul era în plină expansiune, momentul 1840 marchează o schimbare de atitudine radicală, cu rădăcini în contextul social-politic al momentului. Unitatea națională era încă un deziderat, nu existau instituții culturale de tradiție, limba literară nu era aceeași, existând diferențe specifice celor trei provincii românești, astfel încât meritul celor care au încercat să atenueze decalajul cultural existent este cu atât mai mare.

Concluzionând, această epocă se poate diviza în trei perioade:

- Prepașoptism (1830-1840)
- Pașoptism (1840-1860)
- Postpașoptism (1860-1870)

Din punct de vedere cultural au avut loc următoarele acțiuni:

Prepașoptism:

- 1816 - prima reprezentare de teatru la Iași;
- 1829 - primele ziare românești
- 1840 - apare *Dacia literară*

Pașoptism:

- 1840 - *Dacia literară*
- 1844 - *Propășirea*
- 1855 - *România literară*
- 1860 - apare prima universitate românească, la Iași.

Postpașoptism:

- 1863 - Al. I. Cuza dă o lege prin care învățământul primar devine obligatoriu și gratuit;
- 1864 - apare universitatea la București.

Unirea Principatelor Române din 1859 a echivalat cu epuizarea programului mișcării pașoptiste și cu încheierea unei perioade dificile din istoria poporului român. Însăunarea, în 1866, a lui Carol I ca rege, pune începutul unei secvențe noi în evoluția României, țară de curând formată.

După o prealabilă parcurgere a bibliografiei critice de specialitate, întrucât profilul scriitorului și al textelor sale se recompun continuu cu instrumente teoretico-metodologice, vom identifica o posibilitate de lectură/interpretare inedită a prozei lui Vasile Alecsandri.

Am identificat faptul că Alecsandri are, ca puțini alți poeți, capacitatea exprimării beatitudinii, fericirii, fapt care nu trebuie pus numai pe seama vieții sale materiale, ci și pe seama vieții sale spirituale: „8 Martie,, O noapte la țară,, - unde jubilația e urmarea zborului fanteziei.

Ca și poezia și teatrul, proza lui Vasile Alecsandri se desfășoară pe două direcții: *romantismul* (ca și Balzac, V. Alecsandri are aceeași apetență pentru scrierile somptuoase) și *clasicismul*. Prin creația sa

literară, scriitorul reprezintă, în mod strălucit, începuturile literaturii noastre moderne. Participarea scriitorilor în cadrul evenimentelor istorice de la acea vreme a imprimat literaturii un puternic caracter social, care, alături de caracterul național, vor constitui trăsăturile de bază ale literaturii noastre de mai târziu. Astfel, V. Alecsandri a slujit cu pasiune idealul național și social prin poezie, dramaturgie și proză.

Perioada de după 1860 caracterizată prin *"echilibrul clasic"* este, de fapt, pentru scriitorul nostru, o perioadă de mari creații, în care avântul patriotic și suflul romantic se întrepătrund cu luciditatea matură a lui Alecsandri. Această formulă se referă la anumite procedee de ordin literar, împrumutate de scriitor de la curentul clasicismului, dar împletite cu cele romantice.

În toate genurile în care a scris, Vasile Alecsandri a fost un deschizător de drumuri și, în același timp, fruntaș pentru epoca sa.

O contribuție fundamentală aduce poetul în ceea ce privește crearea limbajului poetic al literaturii române, îmbogățirea lui, prin mlădierea expresiei după cerințele ritmului. Prin întinderea operei sale, prin multilateralitatea tematicii și prin complexitatea direcțiilor și tendințelor care o străbat, scriitorul este pentru literatura română exact ceea ce înseamnă Victor Hugo pentru literatura franceză, în aceeași epocă.

Proza lui Vasile Alecsandri reprezintă unul din domeniile în care se manifestă pe deplin realismul și critica socială. Aceasta reprezintă, prin cea mai mare parte a ei, o operă a primei jumătăți din activitatea creatoare a sa. Mai multe din lucrările sale în proză sunt prezentate ca amintiri, note de călătorie, însemnări cu caracter personal, făcând stilul simplu, iar comunicarea către cititor devine mult mai directă. Când nu sunt însemnări din călătorie, povestirile lui Alecsandri sunt amintiri. Stilul epistolar este detectabil prin bună dispoziție, dar și iritație, uneori și ironie: *"Un surâs îl însoțește peste tot"* [Al. Piru].

Alecsandri este un romantic, exuberant, cu ochii mereu ridicați spre cer către astrul lui Eminescu, dar fericirea se prefăce rapid în tristețe, când iubita lui lipsește (temă lamartiniană): *"Știam și știu că rana unei asemenea pierderi este adâncă și înveninată și nu se poate lesne vindeca. Cred, însă, că n-ar trebui să ne lăsăm biruiți de durere și să păstrăm necurmată, vie, aducerea –aminte a oamenilor pe care i-am plâns"*. [Nicolae Bălcescu]

Încercarea de roman "Dridri" a cărei primă parte este înlocuită de felul romanului lui Paul de Kock și Alphonse Karr-romanul are o tentă autobiografică. Aici, ceea ce vorbește despre scriitor e mai cu seamă *"surprinzătorul simț de lux"* exercitat înaintea lui Macedonski în *"imnul feericului de interior modern"*. Oțelul pus la dispoziția ei de Conte Farol era un cap de operă de arhitectură italiană: *"Salonul era ornat cu oglinzi înalte și cu tablouri lucrate de cei dintâi pictori moderni. Comunica, prin porți de cristal, în stilurile persian și pompeian"*. [Vasile Alecsandri]

În contrast violent cu numita "vocație pentru spațiul somptuos", am putea menționa frisonul ce ni se transmite dintr-o scrisoare expediată în ianuarie 1899, de la Paris lui Titu Maiorescu, unde este înfățișată acea *"vastă hardughie prinsă în trei părți de case particulare, având o fațadă degradată, pe o scară mică, lipsită de aer, de soare, de ornamente arhitecturale"*. [Vasile Alecsandri]

Proza lui Alecsandri se înrudește cu lirica prin intermediul intervențiilor frecvente ale autorului, dar și cu teatrul, mai cu seamă prin împrumutul de procedee. Astfel, în scrierile *"Istoria unui galbân"*, *"Un salon în Iași"*, *"Călătorie în Africa"* descripția de peisaj creează totdeauna oaze de patos liric, Alecsandri dovedindu-se, și în proză, pastelistul subtil din poezii, artistul detaliului pictural.

Prima scriere în proză, publicată în Dacia literară este *"Buchetiera de la Florența"*, o nuvelă cu un aspect aproape exotic. Procedeele romantice cele mai frecvente la scriitorii epocii abundă în lucrarea amintită mai sus, prezentându-ne povestea de dragoste dintre pictorul V. și cântăreața Cecilia; dueluri, plimbări nocturne, serenade, nefericiri expuse cu înflăcărare, toate consumate în cadrul peisajului pătimaș al Italiei. Fondul narațiunilor lui Alecsandri este, așadar, autobiografic, iar narațiunile îmbrăcând forma relatării de călătorie.

Vorbind despre valoarea prozei *"Călătorie în Africa"* trebuie să-i adăugăm amplitudinea perspectivei observatorului: *"...soarele apare splendid, acoperind de o lumină feerică lanțul munților Uadras, valea desfășurată de la poalele lor, până la orașul Tetuan și, în orizont, marea albastră mărginită de munții Spaniei..."*

Pentru Alecsandri, a fi înconjurat de apă, a nu vedea decât cerul și valurile, a pluti zile în șir pe mare, nu înseamnă câtuși de puțin "a muri de urât", dimpotrivă, acolo cea mai mică întâmplare este interesantă și atrage luare-aminte a scriitorului. Mai mult decât parcurgerea unui itinerar, oricât de imprevizibil, mai mult decât geografia insolită, călătoria înseamnă pentru prozatorul nostru, o neobișnuită, fantastică expansiune a

privirii, rotită către două continente: Europa și Africa.

În alte lucrări precum *"Borsec"* sau *"Balta Albă"* cunoaștem iarăși ascuțișul criticii lui Alecsandri, îndreptat fiind împotriva unora din practicile la modă.

În prima, tabloul vizitatorilor din stațiunea balneară și balul oaspeților, contrastând cu grotescul atitudinii lor de peste zi, constituie o șarjă necruțătoare împotriva aceleiași societăți, împotriva snobismului, falsei ei străluciri. Practic, Alecsandri urmărește să-i discrediteze pe anonimii săi eroi, cărora le conferă astfel semnificația de reprezentanți ai unei întregi categorii sociale, demnă de dispreț și de critică.

Accentuarea contrastelor stă și la baza elementelor povestirii *"Balta Albă"*, în care un vizitator francez își istorisește peripețiile călătoriei la faimoasa stațiune de băi din apropierea Brăilei. Locurile sunt de o frumusețe sălbatică, oamenii și întâmplările sunt înfățișate cu umor și cu un ascuțit spirit critic de către oaspetele francez. Scriitorul își zeflemisește eroul prin propria-i povestire, discreditând fin snobismul lui și înțepându-i ușoara aroganță.

Concluzionând, putem spune că debutul lui Vasile Alecsandri stă sub semnul unui romantism tipic, entuziast, lric *„Buchetiera de la Florența, Doine și lăcrimioare,,*, dar și al unei necruțătoare critici a ridicolului social *"Iorgu de la Sadagura"*. Acest romantism tipic, caracteristic literaturii române în perioada pașoptistă, are în Alecsandri cea mai înaltă măsură în *„Balta albă,,* și în *„Deșteptarea României,,*, prelungindu-se, de cele mai multe ori, prin unele texte până la Unire.

Note finale

- [1]Paul Cornea, *Originile romantismului românesc-Momente și sinteze*, Editura Minerva, București, 1972, p. 110.
- [2]Alexandru Piru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Editura Minerva, București, 1978.
- [3]G. C. Nicolescu, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura Eminescu, Ediția a III-a, 1975, p. 98-99.
- [4]Titu Maiorescu, *În contra Direcției de astăzi în cultura română. Despre scriere. Limba română în jurnalele din Austria. Observări polemice. Direcția nouă*, Editura Librăriei SOCECU&COMP, București, 1874, p.105.
- [5]Dinicu Golescu, *Însemnarea a călătoriei mele*, Editura Tineretului, București, 1963, p. 24-27.

Bibliografie

- Anghelescu, Mircea, *O istorie descriptivă a literaturii române*, Editura Tracus Arte, București, 2019.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Prefață, Editura Minerva, București 1982.
- Cornea, Paul; Păcurariu, D., *Curs de Istoria literaturii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962.
- Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc - Momente și sinteze*, Editura Minerva, București, 1972.
- Enciu, Vasile, *Introducere în teoria literaturii*, Presa universitară bălțeană, Bălți, 2011.
- Golescu, Dinicu, *Însemnarea a călătoriei mele*, Editura Tineretului, București, 1963
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Litera, Chișinău, 1998.
- Marino, Adrian *Biografia ideii de literatură*, vol 6, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
- Maiorescu, Titu, *În contra Direcției de astăzi în cultura română. Despre scriere. Limba română în jurnalele din Austria. Observări polemice. Direcția nouă*, Editura Librăriei SOCECU&COMP, București, 1874.
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- Piru, Alexandru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Editura Minerva, București, 1978.
- Vârgolici, Teodor, *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*, Editura Eminescu, București, 1985.
- Vârgolici, Teodor, *Începuturile romanului românesc*, Societatea de Științe Istorice și Filologice din R.P.R., București, 1956.
- Zamfir, Mihai, *Proza poetică românească în secolul al XIX-lea*, Editura Minerva, București, 1971.